

Státní bakalářská zkouška z Antropologie se skládá ze tří předmětů: **Obhajoba bakalářské práce, Fyzická antropologie a Sociokulturní antropologie.**

Předmět: Obhajoba bakalářské práce

Bakalářská práce je vypracována na téma, které vypisuje nebo schvaluje Ústav antropologie v průběhu 4. semestru. Školitelem je akademický pracovník ústavu, konzultanty mohou být také odborníci z univerzit, muzeí a ústavů AV ČR. Práce má především ukázat schopnost korektní práce s literaturou, v řadě případů je už bakalářská práce empirickou studií na antropologickém materiálu.

Obhajoba probíhá na konci 6. semestru před odbornou komisí. Obhajoba bakalářské práce prověřuje praktické schopnosti a dovednosti studenta při návrhu, zpracování zadaného úkolu, jeho hodnocení, interpretaci a prezentaci před komisí. Oponent a vedoucí práce v posudcích a členové komise v průběhu obhajoby se vyjadřují k průběhu a výsledkům bakalářské práce. Teoretická část práce prokazuje schopnost vyhledávat, zpracovat a interpretovat údaje v oblasti biologické a kulturní antropologie a antropologických teorií. Vlastní obhajoba bakalářské práce se děje rozpravou, během níž uchazeč přednese teze své práce, seznámí komisi s řešenou problematikou a poukáže na její stěžejní části. V diskusi reaguje na dotazy, podněty a připomínky vedoucího práce, oponenta a členů komise.

Předmět: Fyzická antropologie

Další část zkoušky představuje Fyzická antropologie, které prověřuje znalosti studenta z oblasti stavby lidského těla se zvláštním zřetelem na biologii lidského skeletu a metody biologické antropologie, a to jak v antropologii živého člověka, tak v antropologii kosterní.

Obsahem zkoušky je náplň předmětů:

- Bi1251 Úvod do antropologie I
- Bi1231 Anatomie pro antropology I
- Bi2232 Anatomie pro antropology II
- Bi2232 Anatomie pro antropology III
- Bi2120 Cytologie, histologie, embryologie
- Bi6868 Evoluce kosterní soustavy člověka
- Bi7351 Metody antropologie I
- Bi8352 Metody antropologie II
- Bi5402 Dermatoglyfika
- MaS01 Aplikovaná statistika I.

Literatura k předmětu Fyzická antropologie odpovídá studijní literatuře v těchto předmětech.

Zkušební okruhy témat:

A) Stavba lidského těla

1. Cytologie a histologie
2. Anatomie člověka – pohybový systém
3. Anatomie člověka – splachnologie
4. Anatomie člověka – nervový systém

B) Biologie lidského skeletu

5. Základní stavba a funkce skeletu
6. Mikrostruktura kosti
7. Ontogeneze kosti a kostní tkáň
8. Metabolismus kosti a kostní tkáň
9. Variabilita lidského skeletu
10. Patologie kosterní soustavy
11. Tafonomie kosterní soustavy
12. Dentální antropologie
13. Přehled evoluce lidského skeletu

C) Přehled metod biologické antropologie

14. Teoretická východiska metod

15. Metody antropologie živého člověka
16. Metody terénního antropologického výzkumu pohřebišť
17. Metody kosterní antropologie

Zkušební okruhy témat detailně:

A) Stavba lidského těla

1. **Cytologie a histologie:** Živočišná buňka – definice a charakteristika; buněčná spojení; cytoskelet; jádro a jadérko; buněčné organoidy; životní projevy buňky; rozdělení tkání; epitelová tkáň a její typy; pojivová tkáň a její typy; chrupavka; kostní tkáň a její typy; osifikace; svalová tkáň a její typy; nervová tkáň; stavba neuronu, typy neuronů; centrální a periferní nervová zakončení; neuroglie; obaly nervových výběžků; složení periferní krve člověka; erytrocyty, leukocyty a trombocyty; hemopoeza.
2. **Anatomie člověka – pohybový systém:** Roviny a směry na lidském těle, hlavní části lidského těla, obecná osteologie; kostra trupu; kostra horní končetiny; kostra dolní končetiny; neurocranium; splanchnocranium, pohlavní rozdíly na lebce, novorozenecká lebka; obecná arthrologie, spojení na lebce, na páteři, na hrudníku; spoje kostí na horní končetině; spoje kostí na dolní končetině; obecná myologie, svaly hlavy a krku; svaly trupu; svaly horní končetiny; svaly dolní končetiny.
3. **Anatomie člověka – splachnologie:** Trávicí systém, zuby, dýchačí systém; močový systém; mužská pohlavní soustava; ženská pohlavní soustava; srdce a cévy; přehled tepen; přehled žil; mízní systém.
4. **Anatomie člověka – nervový systém:** Obecná stavba nervového systému; medulla spinalis; mozkový kmen; výstupy hlavových nervů; mozeček a diencephalon; telencephalon; hlavové nervy; plexus cervicalis et brachialis; plexus lumbalis et sacralis; autonomní nervový systém; komory CNS; cévní zásobení CNS; sluchově-rovnovážné ústrojí; zrakový systém; integumentum commune.

B) Biologie lidského skeletu

5. **Základní stavba a funkce skeletu:** Systémový přístup ke studiu kostry člověka; základní stavební plán lidského těla; symetrie, polarita, metamerie; rozdělení lidského skeletu; typy kostí a jejich funkční rozdíly; přehled základních funkcí kosterní soustavy (opora, ochrana, pohyb, metabolismus/zásobárna, úložiště, expanzivní růst, krvetvorba, endokrinní orgán).
6. **Mikrostruktura kosti:** Pojivové tkáně – specifikum kostní tkáně; odlišnosti od jiných tvrdých tkání (paroh, roh, dentin, enamel); kostní buňky – rozdělení, stavba a funkce; kostní matrix – organická a anorganická složka; minerály kostní matrix a její mikrostruktura; proteiny kostní matrix; základní typy kostní tkáně: primární (vláknitá, lamelózní, plexiformní) a sekundární (spongiózní a kompaktní); primární a sekundární osteony; krevní zásobení kosti; variabilita mikrostruktury kosti – intraindividuální rozdíly, interindividuální rozdíly (věkové změny, pohlavní rozdíly; mezipopulační rozdíly mikrostruktury kosti; mezidruhové rozdíly v mikrostruktuře kostí).
7. **Ontogeneze kosti a kostní tkáně:** Vývoj skeletu v prenatalním období; základní typy osifikace (enchondrální, endesmální); kombinace endesmálního a enchondrálního původu u různých kostí lebky; primární a sekundární osifikační centra u kostí postkranálního skeletu; vývoj a růst hlavy a jednotlivých kostí lebky, homologie žaberních oblouků na lidské lebce; lebka a postkranální skelet novorozence; postnatální růst a vývoj skeletu, faktory postnatálního růstu skeletu; postnatální osifikační centra; remodelace kostí v průběhu růstu (princip přemístění, kortikální drift); osifikace postnatálního skeletu; mechanismus růstu v růstové zóně trubcovité kosti; ukončení růstu jednotlivých kostí; změny kostí v dospělosti – morfologie, vnitřní struktura, složení; procesy a projevy stárnutí skeletu a ostatních složek pohybové soustavy; věkové změny skeletu vs. metody pro odhad dožitého věku – u nedospělých a u dospělých.
8. **Metabolismus kosti a kostní tkáně:** Role jednotlivých buněk kostní tkáně v metabolismu; obsah nejdůležitějších makroprvků v kosti; centrální řídicí hormony (parathormon, kalcitonin, vitamín D, estrogeny); metabolismus vápníku a jeho řízení; role jater, ledviny a střeva v udržování kalcémie; ukazatele kostní resorpce a novotvorby; stopové prvky v kostech (Pb, As, Ra, Sr); vliv zatížení na udržení kostní hmoty; metabolismus vápníku v průběhu těhotenství a laktace; vliv obsahu vápníku v prostředí (strava, voda); rekonstrukce stravy na základě stabilních izotopů lehkých a těžkých prvků; rekonstrukce stravy na základě stopových prvků.
9. **Variabilita lidského skeletu:** Zdroje variability skeletu: genetické faktory, strava, zátěž, pohlaví, věk; plasticita vůči vnějším vlivům (ontogenetická, v dospělosti); sekulární trend (brachycefalizace, výška postavy); klimatické vlivy a proporční rozdíly; profesní zátěž na kostě; biomechanika kostí; mechanické vlastnosti kostní tkáně; reakce kostí na mechanickou zátěž, limity tolerance; změny biomechanických vlastností a geometrie kosti s věkem; biologické základy sexuálního dimorfismu kosterní soustavy člověka; prepubertální sexuální dimorfismus skeletu a zubů; velikostní dimorfismus; vliv pohlavních hormonů v pubertě a v dospělosti;

velikostní a tvarový dimorfismus kostí pánevní; dimorfismus lebky, dimorfismus zubů trvalého chrupu; velikostní a tvarový dimorfismus postkraniálního skeletu; mezipohlavní rozdíly ve frekvencích epigenetických znaků a patologických projevů na kostě; kulturní modifikace skeletu a zubů (umělé deformace lebky, trepanace, úpravy zubů, deformace krku, deformace končetin, amputace).

10. **Patologie kosterní soustavy:** Paleopatologické metody (přímé, nepřímé); rozdělení patologických změn skeletu; vrozené anomálie a malformace (mikrocefalie, dysplazie kyčelního kloubu aj.); dysplazie kostní tkáně (hyperchondroplazie aj.); traumata (fraktury, bodná, sečná a střelná zranění aj.) a posttraumatické změny (pseudoarthróza aj.); nádory kostní tkáně (osteoblastom, osteosarkom); nezářlivá onemocnění: metabolické poruchy (anémie, avitaminóza A, kurděje, rachitis, osteoporóza, Pagetova choroba) a endokrinní poruchy (nanismus, gigantismus, akromegalie); zářlivá onemocnění (arthritis, ankylozující spondylitis, tuberkulóza, syfilis, lepra),
11. **Tafonomie kosterní soustavy:** Přehled tafonomických faktorů: antropogenní, biologické, klimatické, geologické, aj.; postdepoziční změny skeletu; mechanismy fosilizace kostí a zubů; proces kremace, změny při různých teplotě; modifikace kostní mikrostruktury v důsledku tafonomických procesů (změny anorganické složky, změny organické složky, vliv kremace, fosilizace kosti).
12. **Dentální antropologie:** Anatomický popis chrupu; vnitřní stavba zubu, histologická a submikroskopická struktura zuboviny (dentin) a skloviny (enamelum), cement (cementum); zubní dřev (pulpa dentis), ozubice (periodontium); zubní kámen; morfologie jednotlivých zubů dočasného a trvalého chrupu; variety a anomálie zubů a chrupu; vznik a vývoj zubů, prořezávání zubů; výměna chrupu, resorpce mléčných zubů; funkce chrupu; význam zubů a chrupu z hlediska životní historie; patologie zubů, zubní kaz; využití zubů v bioarcheologii: odhad věku u nedospělých (podle prořezávání, stupně mineralizace a inkrementálních linií) a dospělých (stupeň abraze zubů), stresové markery na zubech, analýza stravy (bukální mikroabraze, izotopy Sr, zubní kámen).
13. **Přehled evoluce lidského skeletu:** Charakteristika jednotlivých částí skeletu (lebka, osový skelet, pletence, kostra končetin) u obratlovců, čtyřnožců, savců, primátů, hominidů a člověka; stavební plán obratlovců; základní znaky skeletu primátů; skelet prvních hominidů, skelet archaických australopitéků, skelet člověku podobných australopitéků, výhody a nebezpečí adaptace na bipední lokomoci, skelet *Homo habilis/rudolfensis*, *Homo ergaster/erectus*, skelet archaického *Homo sapiens (Homo heidelbergensis)* a *Homo neanderthalensis*, první anatomicky moderní člověk; změny skeletu člověka s přechodem k zemědělství; hlavní rozdíly ve stavbě skeletu mezi lidoopy a člověkem: dolní končetiny a noha, kostěná pánev, páteř, lebka, ruka.

C) Přehled metod biologické antropologie

14. **Teoretická východiska metod:** Základy a organizace antropologického výzkumu, materiál a vzorek, filozofie měření, tradiční a moderní antropometrické nástroje a přístroje, měřicí jednotky, přesnost a spolehlivost antropologických metod, základní statistické metody, etika antropologického výzkumu.
15. **Metody antropologie živého člověka:** Antropometrie (somatometrie); hodnocení nemetrických morfologických znaků (somatoskopie); aplikace základních metod v pokročilejších metodických postupech hodnocení somatotypu; hodnocení výživového stavu; hodnocení složení těla (frakcionace); hodnocení interindividuální a interpopulační variability u metrických i nemetrických znaků; odhad biologického věku člověka; odhad finální výšky v dospělosti u dětí a dospívajících – „target height estimation“; dermatoglyfika – základní metody hodnocení otisků prstů a dlaní.
16. **Metody terénního antropologického výzkumu pohřebišť:** Přehled metod terénního zpracování kosterního nálezu; zaměření lokality, sondáž, detekce objektů, preparace hrobů; odběr vzorků sedimentu a kostí pro účely přírodovědných analýz (palynologie, geologie, fosfátová analýza, aDNA, parazitologie, radiokarbonové datování aj.); metody terénní dokumentace hrobů (kresebná, fotografická, 3D dokumentace), kontexty; ochrana kosterního nálezu, vyzvednutí a převoz do laboratoře.
17. **Metody kosterní antropologie:** Kraniometrie (význačné antropometrické body na lebce, základní rozměry a indexy), osteometrie postkraniálního skeletu (základní rozměry a techniky jejich měření na kostech osy tělní a horní a dolní končetiny); nemetrické znaky na lebce a postkraniálním skeletu (morfognostické znaky, anatomické variety); metody pro určení biologického původu antropologického nálezu (rozlišení lidských a zvířecích kosterních nálezů); metody pro odhad dožitého věku na kostě člověka (morfoskopické, morfometrické metody, kombinované metody); metody pro určení pohlaví na kostě člověka (morfoskopické, morfometrické metody, kombinované metody); metody pro určení populační afinity na kostě člověka; metody pro odhad tělesné výšky a proporcí člověka z kosterního nálezu; metody virtuální antropologie, základy 3D modelování; základy geometrické morfometrie.

Předmět: Sociokulturní antropologie

Třetí částí je zkouška ze Sociokulturní antropologie, která prověřuje znalosti studenta z oblasti antropologických teorií, sociokulturního vývoje lidstva a archeologicky orientované tematiky.

Obsahem zkoušky je náplň předmětů:

- Bi1251 Úvod do antropologie I
- Bi2251 Úvod do antropologie II
- Bi1221 Dějiny antropologického myšlení
- Bi3170 Antropologie pravěku
- Bi4260 Antropologie starověku
- Bi5110 Antropologie středověku
- Bi6460 Antropologie novověku

Literatura k předmětu Sociokulturní antropologie odpovídá studijní literatuře v těchto předmětech.

Zkušební okruhy témat:

A) Přehled antropologických teorií

1. Předmět, teorie a metoda antropologie
2. Oblasti a subdisciplíny antropologie
3. Antropologické směry a školy
4. Základní okruhy antropologických pojmů

B) Vývoj společnosti v pravěku

5. Metody výzkumu a analýzy dat
6. Lovci a sběrači (paleolit a mezolit)
7. První zemědělci (neolit)
8. Pravěká společnost a počátky využití kovů (eneolit)
9. Pravěká společnost a využití bronzu (doba bronzová)
10. Pravěká společnost a počátky využití železa (doba halštatská)
11. První pokusy o civilizaci (Keltové)
12. Germánské obyvatelstvo v dotyku s Římskou říší (doba římská a stěhování národů)

C) Vývoj společnosti ve starověku

13. Starý Přední východ (I) – politické uspořádání
14. Starý Přední východ (II) – kultura
15. Starověký Egypt
16. Perský (iránský) a kurdský svět
17. Arabský svět
18. Indie
19. Čína (I) – úsvit dějin
20. Čína (II) – historický vývoj
21. Tibet
22. Korea a Japonsko
23. Středoamerické civilizace
24. Jihoamerické civilizace
25. Základy euroamerické civilizace – antické Řecko
26. Základy euroamerické civilizace – antický Řím

D) Vývoj společnosti v evropském středověku a novověku

27. Středověk
28. Počátky slovanského osídlení
29. Velkomoravská říše
30. Český stát v 11. až první polovině 13. stol.
31. Zemědělci od 6. do 12. stol.
32. Zemědělci ve 13. až 15. stol.
33. Řemeslníci, obchodníci
34. Klérus

35. Archeologie církevních památek
36. Panovníci, velmoži a šlechta v 9. až 12. stol
37. Panovníci a šlechta v 13. až 15. stol.
38. Konec středověku
39. Život člověka v raném novověku

Zkušební okruhy témat detailně:

A) Přehled antropologických teorií

1. **Předmět, teorie a metoda antropologie:** Geneze antropologie, pohled na člověka od starověku po současnost; historie a současnost biologické a sociokulturní antropologie ve světě a v českých zemích; historický vztah sociální a kulturní antropologie, americký model obecné antropologie a vztah biologické (fyzické antropologie) a sociokulturní antropologie, vztah antropologie a archeologie, souvislosti antropologie s jinými vědami.
2. **Oblasti a subdisciplíny antropologie:** Teoretická antropologie, aplikovaná antropologie, lingvistická antropologie, psychologická antropologie, politická antropologie, ekonomická antropologie, antropologie práva, antropologie přibuzenství, antropologie města.
3. **Antropologické směry a školy:** Hlavní představitelé a myšlenkové koncepce – evolucionistická antropologie, neoevolucionismus, difuzionistická antropologie, škola kulturních okruhů, funkcionalistická antropologie, konfiguracionismus, strukturální antropologie, kulturní ekologie, kulturní materialismus, nová archeologie, kognitivní antropologie, symbolická a interpretativní antropologie.
4. **Základní okruhy antropologických pojmů:**
  - a) Kultura (definice; prvky a vzorce kultury, kulturní ohniska, kultura v archeologii vs. etnologii, subkultury), proces začlenění jednotlivce do společnosti (akulturace, enkulturace, identita, klan, kmen, sociální uspořádání společnosti) a vztah k ostatním společnostem (kulturní kontakty, kulturní relativismus, etnocentrismus, kulturní konflikt, xenofobie, rasismus); změny v kultuře (inovace, difúze, substituce, migrace, asimilace)
  - b) Ekonomická adaptace společností k přírodnímu prostředí: základní principy a uspořádání lovecko-sběračské, pastevecké a zemědělské společnosti (příklady současných i minulých společností)
  - c) Rodina, manželství a domácnost (pokrevní a nepokrevní příbuzenství, rod, matrilinearita, patrilinearita, incest a incestní tabu), principy výběru partnera (exogamie, endogamie, monogamie, polygamie, sororát, levirát) a lokalizace nové domácnosti (matrilokalita, patrilokalita, avunkulokalita)
  - d) Symbolismus, rituály a náboženské představy společnosti (symbol, rituál a rituální předměty, mýtus, tabu), filozofické koncepce víry (každodenní smlouva s duchy, principy magie, animismus, totemismus, šamanismus) a náboženství (monoteismus, polyteismus, institucionalizace).

B) Vývoj společnosti v pravěku

5. **Metody výzkumu a analýzy dat:** Terénní průzkum, letecká prospekce; archeologická lokalita, metody terénního výzkumu a dokumentace; základní metody datování (nepřímé- stratigrafie/biostratigrafie; přímé – datování pomocí izotopů, termoluminiscence); zpracování získaného archeologického a přírodovědného materiálu (distribuce předmětů v prostoru sídliště, typologie artefaktů, indikátory využívané při rekonstrukci krajiny ad.); konzervace a restaurace památek; studium archeologických pramenů
6. **Lovci a sběrači (paleolit a mezolit):** Nejstarší lovecko-sběračské společnosti v Evropě (Homo heidelbergensis, H. neanderthalensis); příchod anatomicky moderního člověka (Homo sapiens) – aurignacien; lovecko-sběračské společnosti adaptované na exploataci mamutů (gravettien), sobů a koní (magdalénien) v otevřené krajině; i lesním prostředí (mezolit). U každého okruhu vyžadována základní definice kultury, významné lokality a paleoantropologické nálezy.
7. **První zemědělci (neolit):** Vznik a šíření zemědělství, domestikace rostlin a zvířat; antropologické poznatky o šíření obyvatelstva; neolitizace Evropy; neolitická společnost a její charakteristika, ideje, hmotná kultura, pohřební ritus, významné lokality: kultura s lineární keramikou (LNK); lengyelský kulturní okruh, kultura s moravskou malovanou keramikou (MMK); antropologické charakteristiky prvních zemědělců.
8. **Pravěká společnost a počátky využití kovů (eneolit):** Dověření neolitizace Evropy; eneolitická společnost a její základní charakteristika, ideje, hmotná kultura, pohřební ritus, významné lokality: kultura nálevkovitých pohárů (KNP); badenská kultura a kultura s kanelovanou keramikou (KK), řivnáčská kultura, kultury pozdního eneolitu (kultura se šňůrovou keramikou, zvoncovitých pohárů, protoúnětická).
9. **Pravěká společnost a využití bronz (doba bronzová):** Hospodářské, zemědělské a etnické poměry v Evropě; vznik řemesel; společnost v době bronzové – základní charakteristika, ideje, hmotná kultura, pohřební ritus a významné lokality archeologických kultur: únětická kultura, věteřovská skupina, středodunajská mohylová kultura; lužická kultura; velatická, slezská kultura; první prospektoři železa na našem území.

10. **Pravěká společnost a počátky využití železa (doba halštatská):** Objev a technologie výroby železa; etnické a společenské složení doby halštatské; hospodářské poměry doby halštatské: horákovská kultura, platěnická kultura, bylanská kultura; pohřební ritus, mohyly; hmotná kultura halštatské společnosti, významné lokality.
11. **První pokusy o civilizaci (Keltové):** Původ Keltů a jejich expanze v Evropě; keltská společnost a její ideologie; život v keltské vesnici; Bójové a Volkové-Tektoságové; hmotná kultura doby laténské; rozvoj mincovnictví a obchodu; oppida jako centra moci a obchodu; pohřební ritus Keltů; vztah Keltů a Římanů; zánik keltské kultury; púchovská kultura.
12. **Germánské obyvatelstvo v dotyku s Římskou říší (doba římská a stěhování národů):** Původ Germánů a germánské kmeny; společnost, hospodářství a náboženství Germánů; hmotná kultura Germánů a styky s Římany; doklady pobytu Římanů na našem území; Markomanské války (2. století n. l.); pohřební ritus Germánů; pohyby a přesuny obyvatelstva ve 3. až 5. století (vpád Hunů do Evropy a zánik Římské říše); etnické složení po pádu Říma; Langobardi, Herulové; příchod prvních slovanských obyvatel.

C) Vývoj společnosti ve starověku

13. **Starý Přední východ (I) – politické uspořádání:** Vznik prvních měst a městských států – příčiny, důsledky; sumerské městské státy, akkadská říše a další státy; sociální, náboženské, politické a právní uspořádání; etnogenetická charakteristika tvůrců mezopotamských civilizací.
14. **Starý Přední východ (II) – kultura:** Vynález písma jako jeden z největších přínosů mezopotamských civilizací; podíl Sumerů a Semitů; nejstarší texty na hliněných tabulkách z konce 4. tisíciletí př. n. l.; vývoj nejstarších písem a vliv písma na proměny kultury.
15. **Starověký Egypt:** Vznik jednotného egyptského státu na přelomu 4. a 3. tisíciletí př. n. l., sociální, náboženské, politické a právní uspořádání; filosofie posmrtného života a její vztah k rozvoji monumentálního stavitelství a sochařství.
16. **Perský (iránský) a kurdský svět:** Írán – jedno z nejstarších civilizačních středisek, mocenské, duchovní a celkově kulturní aspekty oblasti (např. zoroastrismus), příchod indoevropských Árijů ve druhé polovině 2. tisíciletí př. n. l., další vývoj oblasti Blízkého a Středního východu; postavení a význam Kurdů.
17. **Arabský svět:** Charakteristika předislámské doby (cca. od začátku 6. do poloviny 7. století); islámská expanze a vytvoření arabsko-islámské říše a civilizace, rozkvět v 9. až 12. století a geografické rozšíření; hlavní rysy kulturního, politického a náboženského života; arabské vlivy v Evropě a v českých zemích.
18. **Indie:** Harappská kultura – první městská civilizace na území Indie; význam Árijů; vlivy baktrijských Řeků, Skythů, Parthů, Kušánů, Hefthalitů, arabských nájezdníků a mořeplavců, tureckých, perských a mongolských dobyvatel a evropských kolonizátorů – původ etnické, jazykové, náboženské a celkově kulturní rozmanitosti Indie; náboženské soustavy: brahmanismus, učení upanišad, buddhismus, hinduismus aj.
19. **Čína (I) – úsvit dějin:** Lokální zemědělské kultury na úsvitu dějin Číny, geografická izolace oblasti od ostatních civilizací a její vliv na vznik osobitých rysů Číny vůči okolním národům.
20. **Čína (II) – historický vývoj:** Dynastie Sia, Šang a Čou; tzv. Období Válčících států; sjednocení Číny prvním svrchovaným císařem Čchinů (Čchin Š-chuang-ti); dynastie Chan (206 př. n. l. – 220 n. l.), rozvoj etických a státoprávních učen: taoismus, moismus, legismus, konfucianismus aj.; další vývoj Číny do 20. století.
21. **Tibet:** kontakty s Indií a s Čínou, vytváření vlastní tradice a civilizace, vliv Tibetu na duchovní život celé vnitřní Asie.
22. **Korea a Japonsko:** Počátek dějin Koreje, bájně království Čoson; první státy v 1. století př. n. l., vývoj od států Silla, Päkče a Kogurjo po anexi Japonskem; první čínské záznamy o Japonsku, vývoj v období 5. a 6. století – rozvoj řemesel, myšlenkových a náboženských směrů, konfucianismus a buddhismus, čínské písmo; základy nového japonského státu, vliv čínské říše Tchang; specifika japonského životního stylu; politická forma šógunátu, změny po roce 1850 – reformy Meidž.
23. **Středoamerické civilizace:** Formativní kultura olmécká; Mayové, matematika, astronomie, kalendář; Aztékové a další, jejich náboženské rituály.
24. **Jihoamerické civilizace:** Vznik prvních městských útvarů na peruánském pobřeží, v horských oblastech peruánských And a vznik a rozvoj vysokohorské Tiwanacké říše kolem jezera Titicaca v 5. století př. n. l. až 10. století n. l.; Incká říše jihoamerických Kečuů, státní správa mnohonárodnostní říše a organizaci veřejného života.
25. **Základy euroamerické civilizace – antické Řecko:** Vznik městského státu (polis) v archaickém období, vývoj státoprávního uspořádání (oligarchie, demokracie). Životní styl, filosofie, vědy a umění.
26. **Základy euroamerické civilizace – antický Řím:** Vznik a rozvoj římského státu od nevelkého městského státu v době královské (8. – 6. století př. n. l.) až po prvořadou mocnost starověkého světa v době existence republiky a císařství; životní styl; rané křesťanství; podněty a inspirace pro další vývoj evropské civilizace.

D) Vývoj společnosti v evropském středověku a novověku

27. **Středověk:** Termín *středověk*, periodizace; historický rámec; archeologie středověku.
28. **Počátky slovanského osídlení:** Pravlast Slovanů, příchod Slovanů do střední Evropy; kultura pražského typu; Avaři a jejich hmotná kultura; Samova říše.
29. **Velkomoravská říše:** Historický rámec, archeologické prameny, kultura, okolnosti zániku.
30. **Český stát v 11. až první polovině 13. stol.:** Politický rámec, materiální předpoklady rozvoje; archeologické prameny.
31. **Zemědělci od 6. do 12. stol.:** Hmotná kultura, sídliště, obydlí, vybavení domácnosti, zemědělské nářadí; pohřební ritus a jeho proměny.
32. **Zemědělci ve 13. až 15. stol.:** Hmotná kultura, vesnice, obydlí, vybavení domácnosti, zemědělské nářadí, pohřební ritus a jeho proměny.
33. **Řemeslníci, obchodníci:** Obyvatelé hospodářských center a měst a jejich hmotná kultura, sídliště, obydlí, vybavení domácnosti, nářadí; pohřební ritus a jeho proměny.
34. **Klérus:** Světské a řeholní duchovenstvo a jeho hmotná kultura, farní kostely, kláštery a jejich vybavení, pohřební ritus.
35. **Archeologie církevních památek:** Kostely, kláštery.
36. **Panovníci, velmoži a šlechta v 9. až 12. stol.:** Hmotná kultura, sídla, vybavení, zbraně, pohřební ritus.
37. **Panovníci a šlechta v 13. až 15. stol.:** Hmotná kultura, sídla, insignie moci, pohřební ritus.
38. **Konec středověku:** Projevy konce středověku v archeologických pramenech.
39. **Život člověka v raném novověku:** Životní cyklus člověka od narození do smrti (porod, dětství a dospívání, sňatek a manželství, rodina a domácnost, stárnutí a stáří, smrt a pohřební ritus), život na vesnici a ve městě z pohledu práce, volného času, morálky, práva a náboženství.

Státní závěrečná zkouška se skládá ze tří předmětů: **Obhajoba diplomové práce, Fyzická antropologie, Sociokulturní antropologie.**

Předmět: Obhajoba diplomové práce

Diplomová práce je vypracována na téma, které vypisuje nebo schvaluje Ústav antropologie v průběhu 1. semestru magisterského studia. Školitelem je akademický pracovník ústavu resp. fakulty, konzultanty mohou být odborníci z univerzit, muzeí a ústavů AV ČR. Práce má především ukázat schopnost korektně vyhledávat a zpracovat zdroje informací, schopnost navrhnout antropologický výzkum, praktické dovednosti při jeho provedení s použitím standardních metod, schopnost adekvátně zhodnotit a interpretovat zjištěné výsledky a vhodně je prezentovat odborné komunitě.

Obhajoba probíhá na konci 4. semestru před odbornou komisí. Při obhajobě práce student prezentuje východiska a cíle, postup a hlavní výsledky diplomové práce. Oponent i vedoucí práce se pak v posudcích vyjadřují k teoretické i praktické části práce. Prezentace studenta a jeho odpovědi na dotazy oponenta v posudku i členů komise v průběhu diskuse mají prokázat jak teoretické znalosti a všeobecnou orientaci studenta v tématu, tak i praktické dovednosti postupu a provedení antropologického výzkumu.

Při ústní zkoušce ze dvou předmětů (Fyzická antropologie, Sociokulturní antropologie) má uchazeč prokázat ucelené znalosti o aktuálním stavu teorií, empirických poznatků a metod a biologické a sociokulturní antropologie.

Předmět: Fyzická antropologie

Druhou částí je zkouška z Fyzické (biologické) antropologie, která prověřuje znalosti studenta z oborů orientovaných na evoluci člověka, evoluční biologii, lidské biologické adaptace a vztah člověka k prostředí.

Obsah zkoušky odpovídá látce vyučované v předmětech:

- Bi8610 Paleoantropologie
- Bi4290 Primatologie
- Bi8150 Evoluční biologie
- Bi9291 Ekologie člověka v kvartéru
- Bi8260 Variabilita a adaptabilita člověka
- Bi8691 Individuální vývoj člověka
- Bi7861 Antropologie sexuality I
- Bi7352 Forenzní antropologie
- Bi7352c Forenzní antropologie cvičení
- MaS02 Aplikovaná statistika II.

Literatura ke zkušebním okruhům odpovídá studijní literatuře v těchto předmětech.

Zkušební okruhy témat:

1. Evoluční biologie
2. Paleoantropologie a primatologie
3. Ekologie člověka
4. Lidská variabilita a biologické adaptace
5. Ontogeneze a životní historie člověka
6. Sexuální dimorfismus a sexualita člověka
7. Aplikovaná antropologie

Zkušební okruhy témat detailně:

1. Evoluční biologie

Evoluce a evoluční biologie; genetická a fenotypová proměnlivost; vznik genetické proměnlivosti; přírodní výběr (selekce); náhodné procesy v populacích; molekulární evoluce; adaptace a přírodní výběr; evoluce chování; vznik života na Zemi; evoluce pohlaví; druh a speciace; makroevoluce; klasifikace a rekonstrukce fylogeneze; evoluční ekologie; evoluce člověka a kulturní evoluce.

2. Paleoantropologie a primatologie

Systematika a ekologie primátů; primáti jako modely; sociální organizace primátů; sociální chování lidoopů; evoluce primátů; fylogeneze a taxonomie homininů; vliv současné paleogenetiky; komplexní proces antropogeneze; vznik a adaptace homininů v Africe (první homininé, *Ardipithecinae*, *Australopithecinae*, *Homo*); kolonizace Eurasie (*Homo ergaster*, *H. erectus*, *H. antecessor*, *H. heidelbergensis*); neandertálci (*Homo neanderthalensis*): adaptace archaické lidské populace v eurasijském pásmu; moderní lidé (*Homo sapiens*): vznik nové populace v Africe a její šíření, problém tzv. lidské revoluce; gravettská populace na Moravě: příklad moderní lidské adaptace v prostředí glaciálu.

3. Ekologie člověka

Kultura a ekologie; ekosystém; vztah člověka k prostředí, význam prostředí v evoluci člověka; kvartérní klimatické cykly; aplikace sedimentologie, paleobotaniky a paleontologie při rekonstrukci minulé krajiny; fyziologické a kulturní adaptace člověka; biogeografická pravidla (Bergmannovo, Allenovo pravidlo); tafonomie.

4. Lidská variabilita a biologické adaptace

Historický vývoj antropologického pojetí lidské variability a diverzity, typologie člověka, rasy v antropologii, rasové teorie, dnešní koncepce variability a diverzity člověka; rozdělení adaptací; vznik a příčiny genotypové a fenotypové variability člověka (rekombinace, genetický drift, selekce, plasticita), vyjádření fenotypové a genetické diverzity; kvalitativní znaky (pigmentace, barva kůže, barva vlasů); variabilita kvantitativních znaků (velikost těla, výška postavy), distribuce hodnot metrických rozměrů, genetika kvantitativních znaků; adaptace na fyzikální podmínky prostředí, limity přizpůsobení (adaptace na chlad, teplo, vysokou nadmořskou výšku); potravní adaptace (perzistence laktázové aktivity v dospělosti, vnímavost fenylthiokarbamidu), hladovění, obezita; krevní skupiny (systém ABO systém, Rh-systém), souvislosti s infekčními chorobami; ontogenetické adaptace; variabilita a adaptabilita na úrovni fyziologických a regulačních mechanismů – fyziologie chování člověka; evoluční adaptace člověka v podmínkách moderní civilizace (velikost skupin, životní podmínky, strava, pohyb, sociální komunikace, hierarchie aj.).

5. Ontogeneze a životní historie člověka

Teoretické přístupy k individuálnímu vývoji a životnímu cyklu: Teorie životní historie, životní cyklus, životní historie, kompromisy v rozdělování látek a energie v různých fázích životního cyklu, výjimečnost životní historie člověka (střední dětství, adrenarché, menopauza); provázanost ontogenetických fází; podstata a mechanismy růstu a vývoje; biologicko-psychologicko-sociální vývoj člověka od početí do smrti: prenatální vývoj, porod a novorozenec, střední dětství, prepuberta, puberta, adolescence, vývoj v dospělosti, stárnutí (teorie stárnutí) a umírání.

6. Sexuální dimorfismus a sexualita člověka

„Pohlaví“ jako hierarchicky uspořádaný systém: genetické – gonadální – genitální – somatické – psychosociální a matriční; prenatální vývoj pohlaví; poměr pohlaví a jeho souvislosti; postnatální vývoj pohlaví: incestní tabu a Westermarckův efekt, puberta, odlišnosti individuálního vývoje mezi mužem a ženou v perspektivě motoriky, kognice, emocionality, celkové aktivity a životní filozofie; adolescence, souvislosti věku menarché; sexuální orientace, sexuální identita; menstruační cyklus a jeho souvislosti; antikoncepce; výběr partnera z hlediska mužů a z hlediska žen; sexualita v užším slova smyslu; sociosexualita.

7. Aplikovaná antropologie

Přehled praktických aplikací biologické antropologie: ergonomie; forenzní antropologie; sportovní antropologie; klinická antropologie, růstová antropologie (auxologie člověka). Forenzní antropologie: forenzní tafonomie, forenzní archeologie, antropolog na místě činu; skupinová identifikace: odhad populační afinity, pohlaví, věku, výšky postavy a jiných tělesných parametrů ve forenzní antropologii; pozitivní identifikace jedince: forenzní odontologie (zubní karta), antemortem traumata a patologie, RTG srovnání, rekonstrukce podoby podle lebky, superprojekce lebky do fotografie; antropolog jako soudní znalec, místo forenzního antropologa v systému kriminalistiky a soudnictví (ve světě a u nás); antropologický popis v kriminalistice v minulosti a dnes (Bertillonage, identikit); daktyloskopie, biometrie; molekulárně-biologické analýzy v kriminalistice a justici; perspektivy forenzní antropologie v 21. století (globální migrace, rozvoj techniky, terorismus, pandemie aj.); využití mnohorozměrných statistických metod v antropologii, tradiční a geometrická morfometrie.

Předmět: Sociokulturní antropologie

Třetí částí zkoušky je zkouška ze Sociokulturní antropologie, která prověřuje znalosti studenta z oborů orientovaných na místo člověka ve společnosti, rozmanitost lidských etnik a kultur a (paleo)etnologické aspekty života člověka (subsistenční strategie, ekonomika, rodina, domácnost, materiální kultura, obydlí, příbuzenství, sexualita, umění, náboženství, pohřební ritus aj.)

Obsah zkoušky odpovídá látce vyučované v předmětech:

- Bi9190 Antropologie sexuality II

- Bi8690 Pohřební ritus
- Bi7851 Antropologie etnicity
- Bi9290 Antropologie umění
- Bi8611 Paleoetnologie.

Zkušební okruhy témat:

1. Sociokulturní antropologie: Struktura výzkumu a přehled současného poznání
2. Kultura
3. Etnicita
4. Paleoetnologie lovců, sběračů, pastevců a časných zemědělců
5. Obydlí a sídliště
6. Muž, žena a rodina
7. Smrt a pohřbívání
8. Stručné (sociokulturní) dějiny světa

Literatura ke zkušebním okruhům odpovídá studijní literatuře v těchto předmětech.

1. Sociokulturní antropologie: Struktura výzkumu a přehled současného poznání

Nárys struktury výzkumu sociokulturní antropologie (archeologické antropologie); vymezení oboru a metody antropologie; vznik, vývoj a dnešní pojetí sociokulturní antropologie jako celostní vědy o člověku, charakteristika nejdůležitějších metod.

2. Kultura

Různost a vývoj chápání pojmu; naučená, sdílená, symbolická, integrovaná, racionální a dynamická kultura; kultura a společnost; prvky kultury (univerzální, alternativní, zvláštní); etnocentrismus a kulturní relativismus; modely; kulturní změna; klasifikace náboženství.

3. Etnicita

Etnické skupiny, národy, nacionalismus; tolerance a akomodace; akulturace a asimilace; pluralitní společnost; diskriminace; základní charakteristiky hlavních světových etnik; geografické rozšíření hlavních lidských etnik; jejich kulturní tradice a zvyklosti; náboženství; fyzická podoba, jazyk a adaptace.

4. Paleoetnologie lovců, sběračů, pastevců a časných zemědělců

Definice pojmů (etologie, sociobiologie, evoluční psychologie, etnoarcheologie/paleoetnologie); metody výzkumu (terén, experimenty, studium literatury a sbírek) a aplikace analogií; analýza zdrojů (potrava, suroviny), výrobní procesy, artefakty; modelové sídelní areály: společnost v krajině, orientace v krajině, analýza sídlišť a sezonalita; společnost a ekologická udržitelnost; počátky náboženství (symbolismus, rituály, animismus, totemismus, šamanismus/paleošamanismus); teorie vzniku zemědělství; prehistorie (neolit) a etnoarcheologie zemědělského způsobu života.

5. Obydlí a sídliště

Vývoj obydlí a sídlišť v období od paleolitu, přes vznik městských civilizací, až do současnosti.

6. Antropologie umění

Význam umění v evoluci člověka; vűdčí teorie o vzniku a funkci umění; charakteristika uměleckých projevů v dílčích etapách prehistorie a rané historie.

7. Muž, žena a rodina

Antropologie manželství a sexuality: manželství a sexualita, kulturní regulace sexuality, formy manželství, kulturně symbolické cíle, definice manželství; vznik a vývoj rodiny v pravěkých a „přirodních“ společenstvích a v jednotlivých kulturně historických oblastech světa; antropologie sexuality, erotiky a lásky: antropologický přístup, lidská přirozenost a její sexuální potenciál, kulturní definice mužství a ženství, kulturní teorie reprodukce, sexuální kodexy a praktiky; sexualita, erotika a láska v prehistorii a protohistorii, sexualita, erotika a láska u přirodních národů a v hlavních kulturně-historických okruzích světa.

8. Smrt a pohřbívání

Pohřební ritus jako odraz změn ve společnosti; projevy v dějinách od pravěku po novověk; hlavní trendy v pohřbívání od 1. do 20. stol.; zvláštnosti podle sociálního postavení; zvláštnosti podle věku, pohlaví a etnicity; pohřbívání mimo pohřebiště a hřbitovy; pohřbívání při válečných situacích; protivampyrická opatření; lidské oběti; vylupování hrobů.

9. Stručné (sociokulturní) dějiny světa

Lovci a sběrači, zemědělci; starověk: vznik a rozvoj městských civilizací; starý Přední východ; starověký Egypt; perský a kurdský svět; arabský svět; Indie; Čína; Tibet; Korea; Japonsko; předkolumbovská Amerika; euroamerická civilizace; středověk; novověk; svět přírodních národů.